

Küçükbaş Hayvan Yetiştirme (Koyun Yetiştirme) 1. Hafta

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

Yararlanılabilecek Kaynaklar

- 1. **Coop, I.E. 1982.** Sheep and Goat Production. Elsevier Sci. Publ. Comp.
- 2. **Haresign, W. 1983.** Sheep Production. Butterworth.
- 3. **Ryder, M. L. 1983.** Sheep and Man. Duckworth.
- 4. **Ensminger, M.E., R.O.Parker, 1986.** Sheep and Goat Science. The Interstate Printers and Publ. Inc.
- 5. **Özcan, L. 1989.** Küçükbaş Hayvan Yetiştirme II. (Koyun ve Yapağı Üretimi).
- 6. **Aytuğ, C.N. Vd. 1990.** Koyun Keçi Hastalıkları ve Yetiştiriciliği. Tüm Vet Hayv. Hiz. Yayını No:2

Yararlanılabilecek Kaynaklar DEVAM

- **7. Akçapınar, H. 2000.** Koyun Yetiştiriciliği. İsmat Matbaacılık, Ankara.
- **8. Kaymakçı, M. 2006.** İleri Koyun Yetiştiriciliği. İzmir İli Dam. Koyun Keçi Yet. Birliği Yayınları No:1. Meta Basım Matbaacılık Hiz. Bornova İzmir.
- **9. Taşkın, T., Ünal, B., Canbolat, Ö. 2015.** Koyuncululuğun Temel Esasları. Hasad Yayıncılık.
- **10. Boztepe, S. 2015.** Koyun Yetiştiriciliği. Selçuk Üniversitesi Basımevi. Konya.

KOYUNCULUĐUN TARİHÇESİ

- Köpekten sonra evcilti miş ilk hayvan türünün koyun oluşu, koyun yetiştiriciliğinin insanların ilk hayvansal üretim alanı olduğunu göstermektedir.
- Yapılan pek çok çalışmadan edinilen bilgiler koyunların ilk kez İ.Ö.9000 ile 7000 yıllarında kuzey doğu Irak ve Güneydoğu Anadolu'da insan eli altında yetiştirilmeye başlandığını göstermektedir.

- Koyunlarda evcilleştirmenin; el altında yetiştirmenin, avlamaya göre daha kolay olması nedeni ile başlandığı sanılmaktadır.
- Evciltme sürecinin başlangıcında etrafı çevrilmiş alanlarda tutulan dişi hayvanların yabancı koçlarla çiftleştirilerek üremeleri ve üretilmeleri şeklinde olan yetiştiricilik daha sonra Neolitik dönemde değişikliğe uğramıştır.
- Bu dönemde koyunların yabancı formlarından tamamen izole edilmelerine çalışılarak yetiştirilmelerine başlanmıştır.

- **Koyunların çeşitli karakterler bakımından seçilerek yetiştirildikleri Bronz çağının, İ.Ö.3000 yıllarına rastlayan diliminde Orta Doğu Ülkelerinde çeşitli koyun ırkları ortaya çıkmaya başlamıştır.**
- **Bundan sonraki yıllarda ise evcil koyunlar yabani ve primitif (ilkel) formlarından tamamen izole edilerek yetiştirilmiştir.**
- **Süt, yapağı veya et verimlerine öncelik verilerek yetiştirme sonucu çeşitli koyun ırkları ortaya çıkmıştır.**

DÜNYA KOYUN VARLIğI VE DAđILIMI

- Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde ve birbirinden oldukça farklı çevre koşullarında 200'den fazla koyun ırkı yetiştirilmektedir.
- Ayrıca mevcut çevre koşullarında en uygun performansı gösterebilecek yeni koyun ırklarının oluşturulmasına yönelik pek çok çalışma titizlikle yürütülmektedir.

- Kısaca koyunların dünya üzerinde çok geniş bir yayılma alanı bulduklarını söylemek yanlış olmaz.
- Bunun en önemli nedenleri; koyunların çok değişik iklim ve çevre koşullarında yetiştirilebilmeleri ve bitkisel üretim yapamayan platolar, yağışı yetersiz, vejetasyonu zayıf geniş meralar ve nadasa bırakılan tarım arazilerinden çok iyi yararlanabilmeleridir.

DÜNYA KOYUN VARLIğI VE DAđILIMI

- Bu özellikleri nedeniyle 1 milyar 80 milyon başlık dünya koyun varlığının %60'ından daha fazlasını oluşturan büyük bölümü yarı kurak ve ılıman iklim bölgelerinde, %40'ına yakın bir bölümü ise tropik ve subtropik bölgelerde yetiştirilmektedir.
- Kısaca dünya koyun varlığının önemli bir bölümü 35 ile 55 Kuzey, 30 ile 45 Güney enlemleri arasında yer alan Avrupa, ön Asya, Orta Doğu ülkeleri, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Amerika'da bulunmaktadır.
- En çok koyun yetiştirilen ülkeler ve koyun varlıkları ise şu şekilde sıralanmaktadır.

En çok koyun yetiştirilen ülkeler ve koyun varlıkları

- Çin : 170.882.215,
- Avustralya : 106.000.000,
- Hindistan : 62.500.000,
- İran : 54.000.000,
- Sudan : 48.000.000,
- Yeni Zelanda : 40.000.000,
- Türkiye : 36.177.080,
- İngiltere : 35.253.048,
- Güney Afrika : 25.316.424,
- Türkiye : 25.201.156,
- Arjantin : 12.400.000,

■ Türkiye bu sıralamada 7. sırada yer almaktadır.

■ Birim alana düşen koyun sayısı (koyun/ha) bakımından ise Yeni Zelanda, Güney Avustralya ve İngiltere ilk sıralarda yer almaktadırlar.

Türkiye Koyun Varlığı

Genotip	Yıl	6 Aydan küçük kuzu (Erkek-Dişi)	6-12 Ay Toklu (Erkek-Dişi)	12-24 ay Şişek (Erkek-Dişi)	Koyun +24 ay	Koç +24 ay	Toplam
Koyun (Yerli)	2006	2.974.476	4.404.880	5.144.115	11.272.254	1.005.756	24.801.481
	2011	2.436.064	3.743.059	4.357.515	12.551.458	722.940	23.811.036
	2015	2.636.208	4.035.837	5.222.874	16.373.022	1.034.417	29.302.358
Koyun (Merinos)	2006	89.915	111.833	149.395	435.225	29.063	815.431
	2011	156.950	137.688	215.992	669.507	40.392	1.220.529
	2015	287.597	230.417	392.412	1.204.799	90.351	2.205.576

TÜRKİYE BÜYÜKBAŞ HAYVAN SAYILARI

YIL	SİĞİR	MANDA	BÜYÜKBAŞ TOPLAM
2002	9.803.498	121.077	9.924.575
2003	9.788.102	113.356	9.901.458
2004	10.069.346	103.900	10.173.246
2005	10.526.440	104.965	10.631.405
2006	10.871.364	100.516	10.971.880
2007	11.036.753	84.705	11.121.458
2008	10.859.942	86.297	10.946.239
2009	10.723.958	87.207	10.811.165
2010	11.369.800	84.726	11.454.526
2011	12.386.337	97.632	12.483.969
2012	13.914.912	107.435	14.022.347
2013	14.415.257	117.591	14.532.848
2014	14.223.109	122.114	14.345.223
2015	13.994.071	133.766	14.127.837
2016	14.080.155	142.073	14.222.228
2017	15.943.586	161.439	16.105.025
2018 1. dönem	17.166.194	172.181	17.338.375

Kaynak : TÜİK

TÜRKİYE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYILARI

YIL	KOYUN	KEÇİ	KÜÇÜKBAŞ TOPLAM
2002	25.173.706	6.780.094	31.953.800
2003	25.431.539	6.771.675	32.203.214
2004	25.201.155	6.609.937	31.811.092
2005	25.304.325	6.517.464	31.821.789
2006	25.616.912	6.643.294	32.260.206
2007	25.475.293	6.286.358	31.761.651
2008	23.974.591	5.593.561	29.568.152
2009	21.749.508	5.128.285	26.877.793
2010	23.089.691	6.293.233	29.382.924
2011	25.031.565	7.277.953	32.309.518
2012	27.425.233	8.357.286	35.782.519
2013	29.284.247	9.225.548	38.509.795
2014	31.140.244	10.344.936	41.485.180
2015	31.507.934	10.416.166	41.924.100
2016	30.983.933	10.345.299	41.329.232
2017	33.677.636	10.634.672	44.312.308
2018 1. dönem	36.177.028	11.185.253	47.362.281

Kaynak:TÜİK

TÜRKİYE

KÜLTÜR, MELEZ, YERLİ SIĞIR SAYILARI

YIL	KÜLTÜR			SIĞIR SAYILARI(Baş)			TOPLAM
		%	MELEZ	%	YERLİ	%	
2002	1.859.786	18,97	4.357.549	44,45	3.586.163	36,58	9.803.498
2003	1.940.506	19,83	4.284.890	43,78	3.562.706	36,40	9.788.102
2004	2.109.393	20,95	4.395.090	43,65	3.564.863	35,40	10.069.346
2005	2.354.957	22,37	4.537.998	43,11	3.633.485	34,52	10.526.440
2006	2.771.818	25,50	4.694.197	43,18	3.405.349	31,32	10.871.364
2007	3.295.678	29,86	4.465.350	40,46	3.275.725	29,68	11.036.753
2008	3.554.585	32,73	4.454.647	41,02	2.850.710	26,25	10.859.942
2009	3.723.583	34,70	4.406.041	41,10	2.594.334	24,20	10.723.958
2010	4.197.890	36,90	4.707.188	41,40	2.464.722	21,70	11.369.800
2011	4.836.547	39,05	5.120.621	41,34	2.429.169	19,61	12.386.337
2012	5.679.484	40,80	5.776.028	41,50	2.459.400	17,70	13.914.912
2013	5.954.333	41,30	6.112.437	42,39	2.348.487	16,29	14.415.257
2014	6.178.757	43,44	6.060.937	42,61	1.983.415	13,95	14.223.109
2015	6.385.343	45,63	5.733.803	40,97	1.874.925	13,40	13.994.071
2016	6.588.527	46,8	5.758.336	40,9	1.733.292	12,3	14.080.155
2017	7.804.588	48,9	6.536.073	40,9	1.602.925	10,1	15.943.586
2018 1. dönem	8.323.488	48,5	7.176.660	41,8	1.666.046	9,7	17.166.194

Kaynak:TÜİK

TÜRKİYE SÜT ÜRETİMİ (Ton)

YIL	SIĞIR	KOYUN	KEÇİ	MANDA	TOPLAM
2002	7.490.634	657.388	209.621	50.921	8.408.568
2003	9.514.138	769.959	278.136	48.778	10.611.011
2004	9.609.326	771.715	259.087	39.279	10.679.407
2005	10.026.202	789.878	253.759	38.058	11.107.897
2006	10.867.302	794.681	253.759	36.358	11.952.100
2007	11.279.340	782.587	237.487	30.375	12.329.789
2008	11.255.176	746.872	209.570	31.422	12.243.040
2009	11.583.313	734.219	192.210	32.443	12.542.186
2010	12.418.544	816.832	272.811	35.487	13.543.674
2011	13.802.428	892.822	320.588	40.372	15.056.211
2012	15.977.838	1.007.007	369.426	46.989	17.401.262
2013	16.655.009	1.101.013	415.743	51.947	18.223.712
2014	16.998.850	1.113.937	463.270	54.803	18.630.859
2015	16.933.520	1.177.228	481.174	62.751	18.654.682
2016	16.786.263	1.160.413	479.401	63.085	18.489.161
2017	18.762.319	1.344.779	523.395	69.401	20.699.894

Kaynak: TÜİK

TÜRKİYE SAĞILAN HAYVAN BAŞINA ORTALAMA SÜT ÜRETİM MİKTARI (KG)

Yıl	SIĞIR	KOYUN	KEÇİ	MANDA
2002	1.705	48	59	986
2003	1.888	62	89	850
2004	2.479	78	105	998
2005	2.508	78	105	996
2006	2.595	78	105	1.000
2007	2.667	77	105	997
2008	2.758	77	105	999
2009	2.803	78	105	1.003
2010	2.847	77	106	1.004
2011	2.899	77	106	1.004
2012	2.942	77	105	1.001
2013	2.970	77	105	1.000
2014	3.029	76	105	995
2015	3.059	77	105	996
2016	3.090	77	105	996
2017	3.143	77	105	999

KAYNAK: TÜİK'VERİLERİNDEN HESAPLANMIŞTIR.

TÜRKİYE KESİLEN HAYVAN SAYISI(BAŞ)

YIL	BÜYÜKBAŞ HAYVAN SAYISI (Baş)			KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYISI (Baş)		
	SİĞİR	MANDA	TOPLAM	KOYUN	KEÇİ	TOPLAM
2002	1.774.107	10.110	1.784.217	3.935.393	757.465	4.692.858
2003	1.591.045	9.521	1.600.566	3.554.078	607.006	4.161.084
2004	1.856.549	9.858	1.866.407	3.933.973	570.512	4.504.458
2005	1.630.471	8.920	1.639.391	4.145.343	688.704	4.834.047
2006	1.750.997	9.658	1.760.655	4.763.394	803.063	5.556.457
2007	2.005.140	9.534	2.014.674	6.456.552	1.269.228	7.725.780
2008	1.736.107	7.251	1.743.358	5.588.906	767.522	6.356.428
2009	1.502.073	4.857	1.506.930	3.997.348	606.042	4.603.390
2010	2.602.246	15.720	2.617.966	6.873.626	1.219.504	8.093.130
2011	2.571.765	7.255	2.579.020	5.479.546	1.254.092	6.733.638
2012	2.791.034	7.426	2.798.460	4.541.122	926.799	5.467.921
2013	3.430.723	2.403	3.433.126	4.958.226	1.340.909	6.299.135
2014	3.712.281	2.176	3.714.457	5.197.289	1.570.239	6.767.528
2015	3.765.077	1.391	3.766.468	5.008.411	1.999.241	7.007.652
2016	3.900.307	1.499	3.901.806	4.083.620	1.756.360	5.839.980
2017	3.602.115	6.123	3.608.238	5.134.338	2.068.866	7.203.204

Kaynak: TÜİK

TÜRKİYE ET ÜRETİMİ (Ton)

YIL	SİĞİR	KOYUN	KEÇİ	MANDA	TOPLAM
2002	327.629	75.828	15.454	1.630	420.541
2003	290.454	63.006	11.487	1.709	366.656
2004	365.000	69.715	10.301	1.950	446.965
2005	321.681	73.743	12.390	1.577	409.391
2006	340.705	81.899	14.133	1.774	438.511
2007	432.406	118.075	24.360	1.989	576.830
2008	370.619	96.738	13.753	1.334	482.444
2009	325.286	74.633	11.675	1.005	412.621
2010	618.584	135.687	23.060	3.387	780.718
2011	644.906	107.076	23.318	1.615	776.915
2012	799.344	97.334	17.430	1.736	915.845
2013	869.292	102.943	23.554	366	996.155
2014	881.999	98.978	26.770	526	1.008.272
2015	1.014.926	100.021	33.990	326	1.149.262
2016	1.059.195	82.485	31.011	351	1.173.042
2017	987.482	100.058	37.525	1.339	1.126.403

Kaynak: TÜİK

KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÖNEMİ

- Koyun yetiştiriciliği, gerek iklimi, gerek coğrafi yapısı nedeni ile bitkisel üretime uygun olmayan, yağışı az vejetasyonu zayıf mera alanları ile iklim koŐullarının zorlaması sonucu nadas uygulanan bitkisel üretim alanlarındaki artıkları değerlendirmek suretiyle insan tüketimine uygun halde et, süt, yapağı, deri gibi çeşitli önemli ürünlere dönüŐtürebilen bir hayvancılık etkinliği olması nedeni ile gerek dünya, gerek Türkiye tarımında oldukça önemli bir yere sahiptir.

- 1991 yılı genel tarım sayımı geçici sonuçlarına göre 660.977.752 dekar olan toplam köy arazilerinin %18.72'sini daimi çayır ve meralar, %5.50'sini nadas alanları, %3.27'sini tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan araziler oluşturmaktadır.
- Görüldüğü gibi toplam arazinin %27.5'ini oluşturan 181.766.889 dekarlık bölümünü, kısaca 1/4'ünden daha fazlasını otlatılmaya elverişli alanlar oluşturmaktadır.
- Söz konusu alanlar büyük ölçüde koyun, bunun yanında da keçi ve sığırlara otlatılarak değerlendirilmekte, gerek bitkisel üretim ile birlikte hayvancılık yapan veya yalnızca hayvancılıkla uğraşan yetiştirici bütçesine öte yandan da ülke ekonomisine önemli getiriler sağlanmaktadır.

- Türkiye'de bugün 36.177.080 (?) baş koyun, 6.609.037 baş keçi, 10.069.346 baş sığır, 103.900 baş manda mevcuttur.
- Bu sayılardan anlaşılacağı gibi koyun yetiştiriciliği Türkiye tarımı içerisinde önemli bir yere sahiptir.
- Koyunculuk sektörü 750.000 tonluk süt üretimi ile Türkiye toplam süt üretiminin %12.67'sini, 272.000 tonluk et üretimi ile toplam et üretiminin %16.52'sini sağlamaktadır.
- Ayrıca bu sektör 6 milyon adet deri ve 46.000 ton yapağı üretimi ile ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır.

- Koyun yetiştiriciliği, sahip olduğu özellikler nedeni ile tarım işletmeleri ve çiftçi ailelerine çok sayıda ve çeşitli yararlar sağlamaktadır. Söz konusu yararları şu şekilde sıralamak mümkündür. Koyunlar;
- a. oldukça farklı çevre koşullarında yetiştirilebilirler,
- b. et, süt, yapağı, deri, barsak ve gübre gibi çeşitli amaçlarla yararlanılabilecek çok sayıda ürüne sahiptirler,
- c. Bitkisel üretim yapılamayan alanların büyük bölümünden ve zayıf meralardan çok iyi yararlanabilirler. Böylece bu alanları değerlendirerek ülke ve dünya ekonomisi ile insan beslenmesine önemli katkı sağlarlar,
- d. bitkisel üretim ve sanayi artıkları ile kaba yemleri çok iyi değerlendirirler,
- e. yetiştiricilerin köy orta malı meralardan karşılıksız olarak yararlanmalarını sağlarlar,
- f. tarım işletmesi bünyesinde mevcut ve herhangi bir şekilde yararlanılamayan arazileri en iyi şekilde değerlendirirler,

- **g.** çiftçi ailesinin boş zamanlarının daha iyi değerlendirilmesine katkıda bulunurlar,
- **h.** yetiştiricinin her an kolaylıkla paraya dönüştürebileceği hayvanlardır,
- **i.** büyükbaş hayvanlara göre ucuz olup koyun yetiştiriciliğine yeni başlayacakların az miktarda sermaye ile sürü kurmalarını kolaylaştırır. Ucuz hayvanlar olmaları nedeniyle çeşitli olumsuz faktörler karşısında daha az risklidirler,
- **j.** çoğunlukla büyük sürüler halinde idare edilebilmeleri yönetimlerini kolaylaştırır,
- **k.** basit ve ucuz maliyetli barınaklarda yetiştirilebilirler,
- **l.** nadas ve anız otlatması sırasında bıraktıkları gübre ile tarım arazilerinin fiziksel ve kimyasal toprak özelliklerini iyileştirerek daha verimli hale gelmelerini sağlarlar.